

DVIJE VEDUTE SPLITA IZ PRVE POLOVICE XIX. STOLJEĆA

ARSEN DUPLANČIĆ
Arheološki muzej Split

UDK: 75.05(497.5 Split)"19"
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 22. IX. 1993.

U članku se objavljuje jedan akvarel iz oko 1820. i crtež splitske luke F. Bratanića iz oko 1850., koji su bili samo djelomično poznati, a zanimljivi su za praćenje urbanističkog razvoja Splita.

Među brojnim slikama Splita nalaze se dvije vedute iz prve polovice XIX. st. U literaturu su ušle samo kao ilustracije za spomenuto razdoblje, veoma umanjene i ne u cijelosti. Međutim, zbog njihove dokumentarnosti zaslužuju da budu ponovno objavljene i to detaljnije.

Prva veduta je nepotpisani i nedatirani akvarel koji se sastoji iz dva dijela, a prikazuje Split gledan s mora od Velog varoša do rta poluotoka Bačvice.¹ S obzirom na to da su na desnom dijelu akvarela nacrtani Mosor i Poljičko primorje moguće je da nedostaje treći dio s prikazom Marjana. Do sada je bio publiciran samo središnji dio i područje Lučca sa crkvom Gospe od Pojišana.²

Iako nema datum ovaj akvarel može se datirati između 1817. i 1821. godine. Prvu određuje gradnja trokatnice Seleban ispred gradskog kaštela,³ a drugu rušenje starog Zdravstvenog ureda na čijem je mjestu 1824. podignut

-
- 1 Narodna biblioteka Srbije - Beograd, grafička zbirka, sign. GR 371/54-3 (desna strana) i GR 376/54-3 (lijeva strana). Snimanje akvarela obavila je 1990. fotoslužba biblioteke.
 - 2 A. DUPLANČIĆ, Sjemenište i gimnazija u Splitu na početku XIX. stoljeća, *290 godina klasične gimnazije u Splitu 1700-1990*, Split 1990., str. 95. ISTI, Gospina crkva na Pojišanu do početka XX. stoljeća, *Svetište Gospe od Pojišana*, Split 1993., str. 15.
 - 3 D. KEČKEMET, Splitski kaštel, *Analiz Historijskog instituta u Dubrovniku, IV-V*, Dubrovnik 1956., str. 297-298. S. MULJAČIĆ, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. stoljeću, *Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu*, Split 1958., str. 74-75.

novi, veći.⁴ Da je crtež nastao u doba austrijske uprave vidi se i po crveno-bijelim zastavama na kaštelu i brodovima.

Na slici su brojevi kojima su označeni: 1) zvonik katedrale (Campanile di S.n Doimo), 2) zvonik samostana sv. Arnira (bez legende), 3) zvonik crkve sv. Križa (S.ta Croce), 4) dio Kozjaka iznad Solina (Monte di Salona), 5) dio Kozjaka prema Klisu (Monte di Clissa), 6) Mosor (Monte Mozzo /Mosor/), 7) tvrđava Gripe (bez legende), 8) crkva Gospe od Pojišana (bez legende), 9) dio Mosora prema Omišu (Monte di Almizza) dok je bez broja dio Mosora u Poljicima (Monte di Polissan). Na akvarelu se razaznaje olovkom izvučena kvadratna mreža koja je služila za lakše crtanje.

Ovoj veduti najbliži je akvarel Antuna Barača koji prikazuje dolazak austrijske carice Karoline Auguste u splitsku luku 1818.⁵ Između njih ima dosta podudarnosti što im daje veću vjerodostojnost. Najveća pak razlika je u prikazu dijela obale od kaštela, odnosno kuće Seleban do crkve sv. Frane. Naime, kod Barača se na tom mjestu vide kuće i prostor zapuštenog Marmontovog perivoja.⁶ Na našem akvarelu tu su još uvijek gradski bedemi čije je rušenje naredio Marmont 1807.⁷ pa nam on dokumentira stanje prije njihova uklanjanja.

Od detalja spomenut ćemo da se uz zapadnu kulu lazareta, tj. Generalata vidi kapela sv. Jelene, u obliku edikule, sagrađena 1808.⁸ Područje Bačvica potpuno je neizgrađeno, a ne vide se ni ostaci barokne utvrde koja se tu nalazila.⁹ Na Lučcu je malo brodogradilište, nacrtano na istom mjestu kao kod Barača, a koje je, čini se, otvorio majstor Matija Katalinić iz Trogira.¹⁰ Tu je 1788. Juraj Polo hito sagrađiti gat pa se za odobrenje obratio mletačkim

4 A. DUPLANČIĆ, Prilog poznavanju luke i pomorstva Splita u 18. i 19. stoljeću, *Adrias*, 2, Split 1988., str. 75-76.

5 Z. BULJEVIĆ, *Tragovina staroga Splita*, Split 1982., sl. 21.

6 D. KEČKEMET, Javni parkovi u starom Splitu, *Hortikultura* 4, Split 1973., str. 111.

7 ISTI, n. dj. (3), str. 293-296. ISTI, Urbanistički razvoj splitske luke, *Pomorski zbornik* II, Zagreb 1962., str. 1413-1414. G. NOVAK, *Povijest Splita* III, Split 1965., str. 66-69.

8 Prethodno se ova kapela nalazila uz južni zid Dioklecijanove palače gdje je bila podignuta 1709. P. PETRIĆ, Sakralna topografija u staroj gradskoj jezgri, *Kulturna baština* 19, Split 1989., str. 286. Vidi je se na već spomenutom Baračevu akvarelu i njegovu crtežu zapadnog dijela lazareta iz 1850. G. NOVAK, n. dj. (7), str. 27.

9 S. PIPLOVIĆ, Utvrđivanje splitske luke u prošlosti, *Mogućnosti* 8-10, Split 1982., str. 804-808. Njeno zapuštanje počelo je već u XVIII. st. što se vidi i iz činjenice da je 1729. dio zemljišta ispred same tvrđave dan u nasljedni zakup. A. DUPLANČIĆ, Zidine Splita na neobjavljenim nacrtima iz XVIII. stoljeća, *Kulturna baština* 22-23, Split, u tisku.

10 Vidi *bilj.* 4, str. 78-79.

vlastima. Za dobivanje dozvole mjernik Giovanni Battista Giovannizio izradio je nacrt koji se ovdje objavljuje.¹¹ Na njemu su označeni: A) Polova kuća, B) planirani gat, C) bastion gradskih zidina zvan kapucinski.¹² Polo je očito htio iskoristiti mali rt između dviju uvala, a koji je nacrtan na starim planovima Splita npr. Santinijevu iz 1666., Justerovu iz 1708. i Francesca Gironcija iz 1784.¹³

Druga veduta je nedatirani crtež olovkom što ga je izradio splitski liječnik i slikar Franjo Bratanić.¹⁴ U literaturi je poznat već od 1956.,¹⁵ a velikim dijelom je objavljen uz naznaku da je iz oko 1850.¹⁶ Tu godinu određuju već podignute kuće na obali¹⁷ i gradnja vojarne u tvrđavi Gripe 1850. koja će se od tada isticati na panoramama Splita.¹⁸

Bratanićev crtež sličan je Baračevom iz 1818. i prethodno opisanom akvarelu na koje se jasno nadovezuje. U lijevom dijelu slike vidi se brodo-

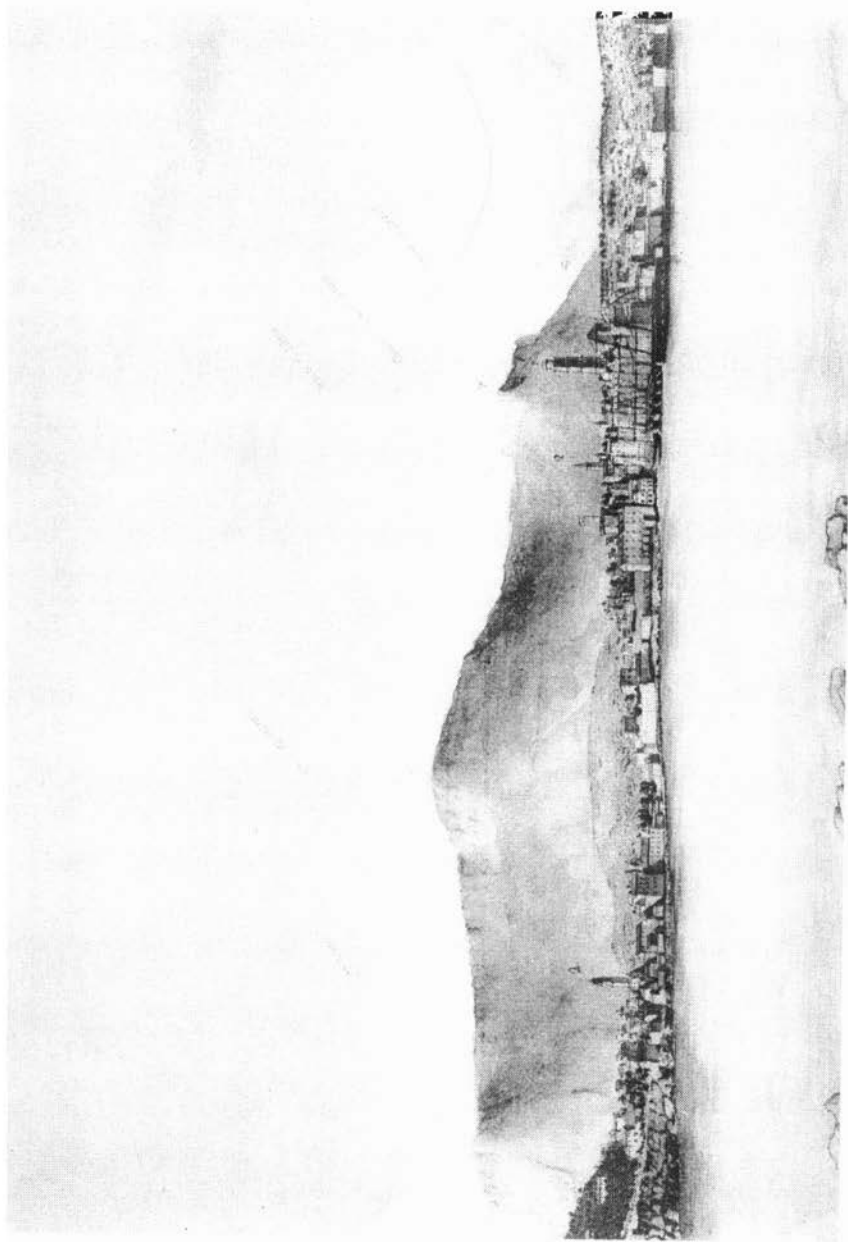
-
- 11 *Archivio di stato* - Venezia, Rason vecchie, busta 178, dis. 577. *Legenda* nacrtu glasi: »Adi. 8- Agosto 1788- Spalato. Per esecuz.e alla Vener:a Comissione de di -22- Luglio scaduto di S. Ecc.a Co: Cap:io relativa, a qualla del Mag.to Ecc.mo alle Rason Vecchie, mi sono trasferito in questo Borgo S. Pietro d.o Luzaz, ed ho rilevato in Disegno la Pianta della Casa del Sig.r Giorgio Polo marcata colla let.a A., e le rive adjacenti del Mare, così pure desiderando esso Polo di costruire il molo di passo quattro di larghezza giusto il frontispizio della casa sud:ta, ed altri quaranta di larghezza in Mare, ho rilevato ancor questo Marcato colla let:a B. come il tutto apparisce dal pre.n.te umiliato Disegno. A. Casa del Sig.r Giorgio Polo sud.o. B. Molo, che lo stesso vorebbe fabricare. C. Mure della Città dette dè Cappuzzini. Gio. Ba.tta Giovannizio Pub:co perito Aff:mo.« Na nacrtu su još označeni Lučac (Borgo S. Pietro d:to Luzaz) i luka (Porto di Spalato). Od važnijih zgrada Giovannizio je prikazao samo crkvu sv. Petra. Nekoliko podataka o njenom inventaru iz XIX. st. vidi u A. DUPLANČIĆ, Ulomci arhiva splitskih bratovština u Arheološkom muzeju u Splitu, *Croatica christiana periodica* 27, Zagreb 1991., str. 114-115. Giovannizio je 1787. izradio nacrt sjeveroistočne kule lazareta. Vidi bilj. 4, str. 70, sl. 1.
 - 12 Prozvan je tako jer su u susjednoj kuli lazareta kapucini imali svoj hospicij, a njihov vrt bio je na bastionu. A. DUPLANČIĆ, Prvi boravak kapucina u Splitu (1682-1875), *Croatica christiana periodica* 31, Zagreb 1993., u tisku.
 - 13 G. NOVAK, *Povijest Splita* II, Split 1961., str. 425. D. KEČKEMET, Plan i veduta Splita iz početka osamnaestoga stoljeća, *Kulturna baština* 11-12, Split 1981., str. 90-91. D. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Tlocrt Splita izrađen 1784, *Kulturna baština* 5-6, Split 1976., str. 56.
 - 14 *Povijesni arhiv* - Dubrovnik, ostavština P. F. Martecchinija. Fotografije koje se ovdje objavljuju dobio sam posredovanjem dr. Igora Fiskovića, a izradio ih je Miljenko Mojaš na čemu im zahvaljujem. O Brataniću vidi K. PRIJATELJ, *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884*, Split 1989., str. 46-49.
 - 15 V. FORETIĆ, Dubrovački tiskar i knjižar 19. stoljeća Petar Franjo Martecchini kao crtač, akvarelist i ljubitelj starina, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10, Split 1956., str. 248. C. FISKOVIĆ, Slikar Vicko Poiret, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 11, Split 1959., str. 164.
 - 16 G. NOVAK, n. dj. (7), str. 372.
 - 17 Vidi bilj. 5, sl. 22, 24, 26.
 - 18 D. KEČKEMET, Splitska utvrda Gripe, *Vojnopomorski ogledi* 2, Split 1971., str. 56-57. G. NOVAK, n. dj. (7), str. 377, 407. Z. BULJEVIĆ, n. dj. (5), sl. 31, 32.

gradilište kalafata Josipa Koščine na Matejuški.¹⁹ Uređenje luke, koje je započeo Marmont, nastavljeno je i na obali su posadena stabla, a ispred ostatka gradskog kaštela vidi se nova zgrada Zdravstvenog ureda. Živost u luci dočaravaju jedrenjaci, barke i jedan parobrod. Uz kulu lazareta vidi se kapela sv. Jelene, a ispred nje je gat s reljefom mletačkog lava koji je uklonjen poslije 1881.²⁰ Na samom kraju crteža, na Lučcu, spomenuto je malo brodogradilište.

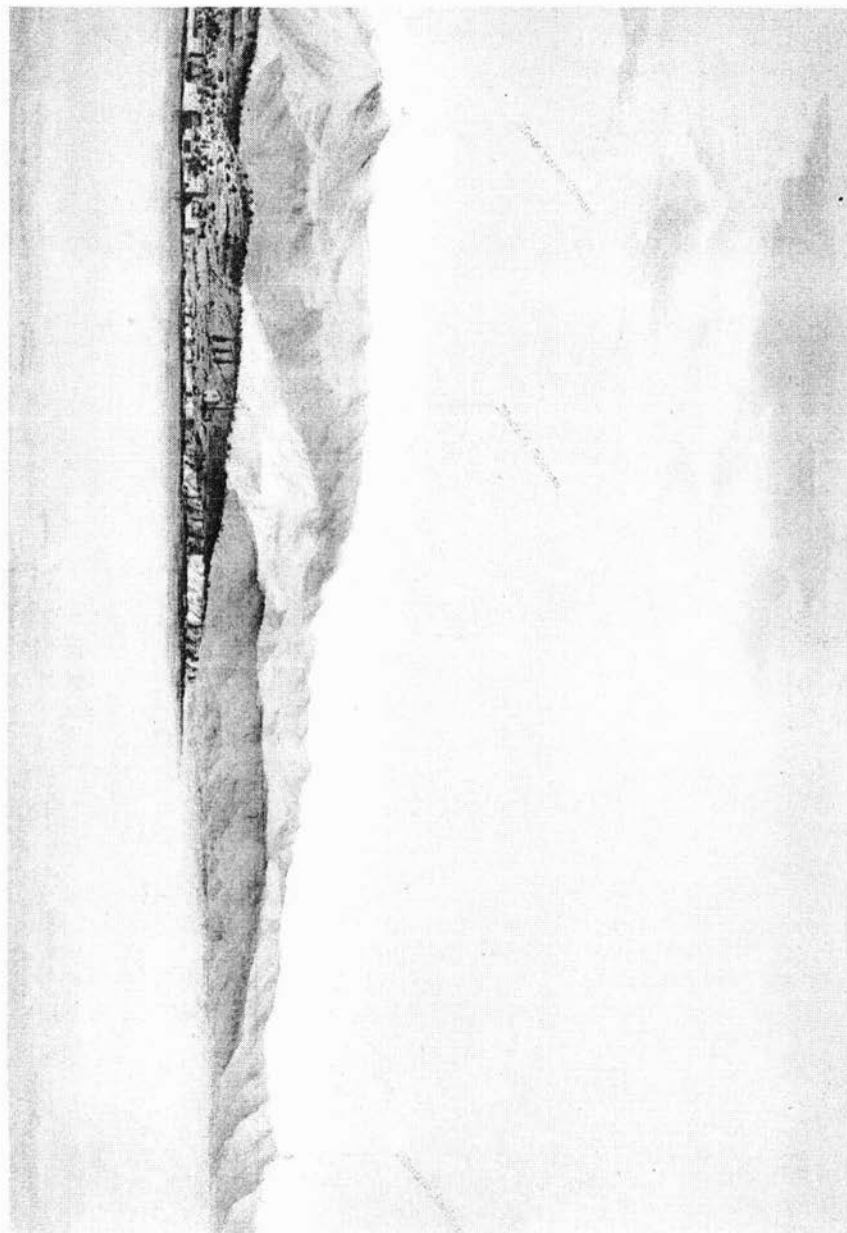
Čini nam se da daljnje opisivanje ovih veduta nije potrebno jer su one dovoljno rječite same po sebi, a na njihovim uvećanim fotografijama zainteresirani će lako uočiti ono što ga zanima.

¹⁹ Vidi *bilj.* 4, str. 79.

²⁰ A. DUPLANČIĆ, Mletački lavovi u Splitu, *Kulturna baština* 18, Split 1988., str. 33.

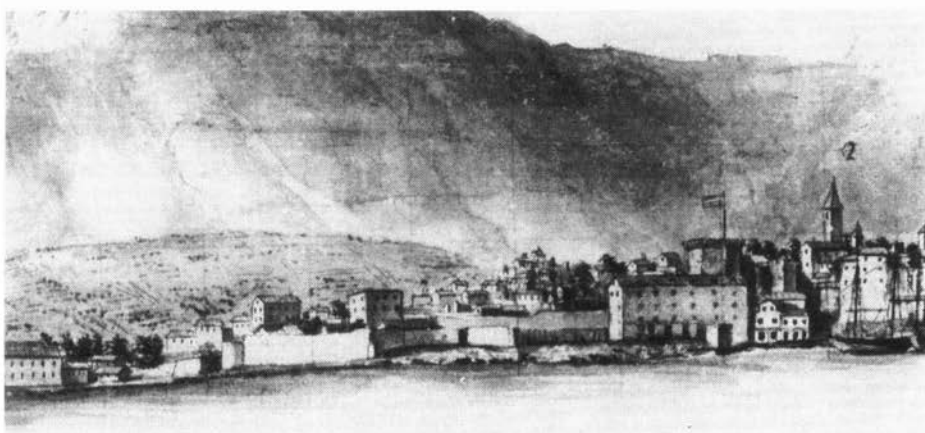
Sl. 1. Veduta Splita oko 1820. - lijevi dio

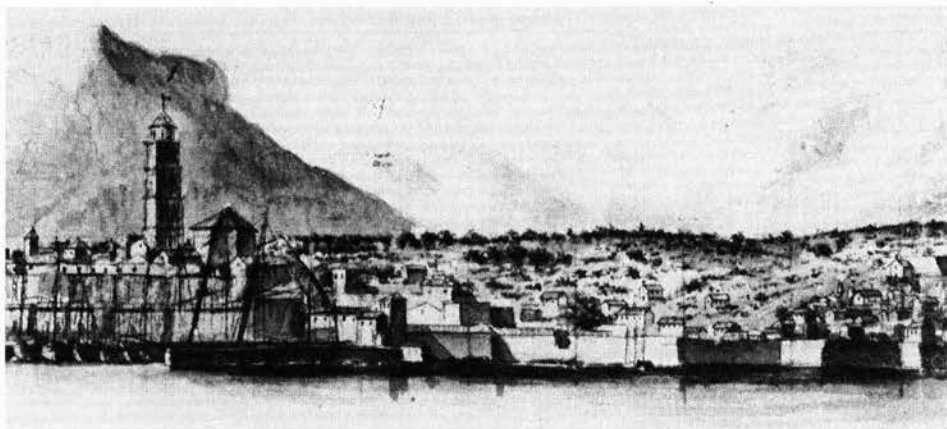
Sl. 2. Veduta Splita oko 1820. - desni dio

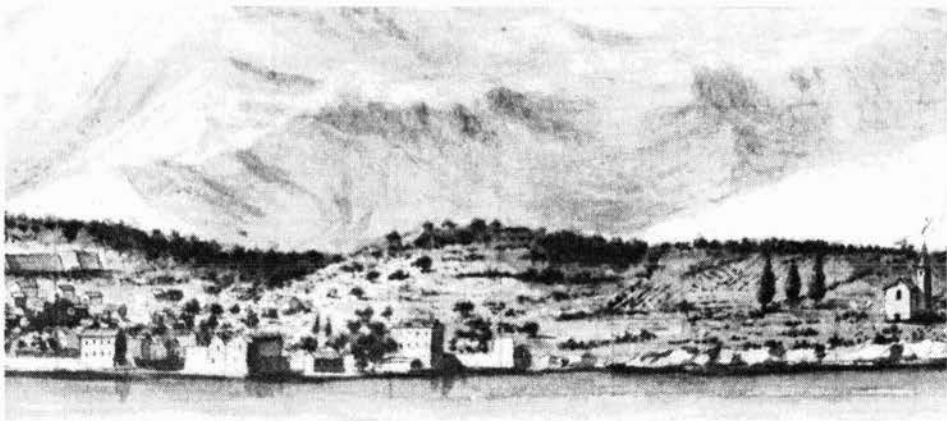
Sl. 3. Veli varoš na veduti iz oko 1820.

Sl. 4. Dio splitske luke od sv. Frane do gradskog kaštela na veduti iz oko 1820.

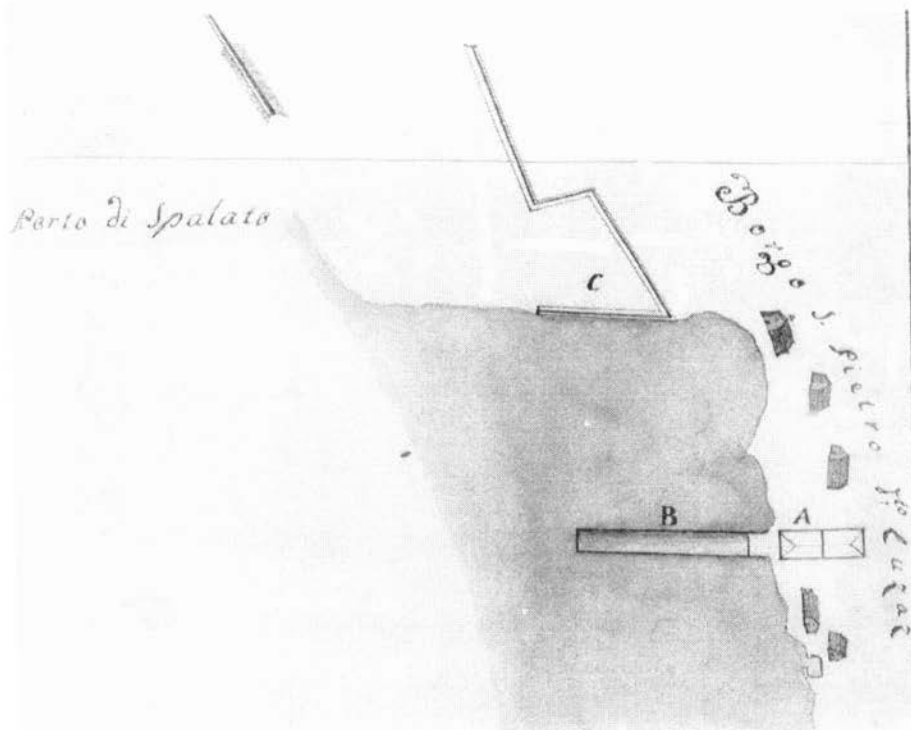

Sl. 5. Dio splitske luke s lazaretom na veduti iz oko 1820.

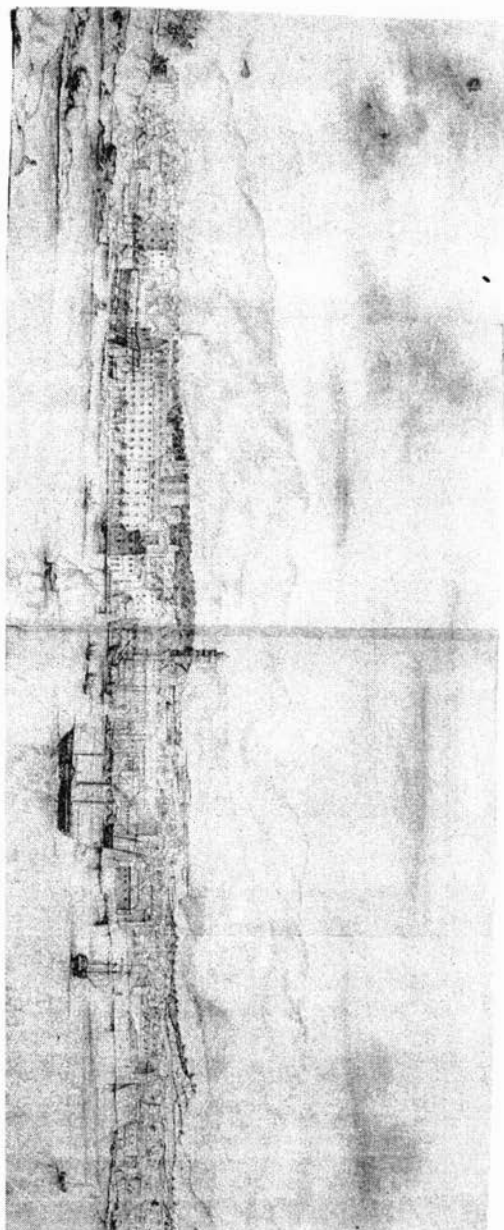

Sl. 6. Lučac sa crkvom Gospe od Pojišana na veduti iz oko 1820.

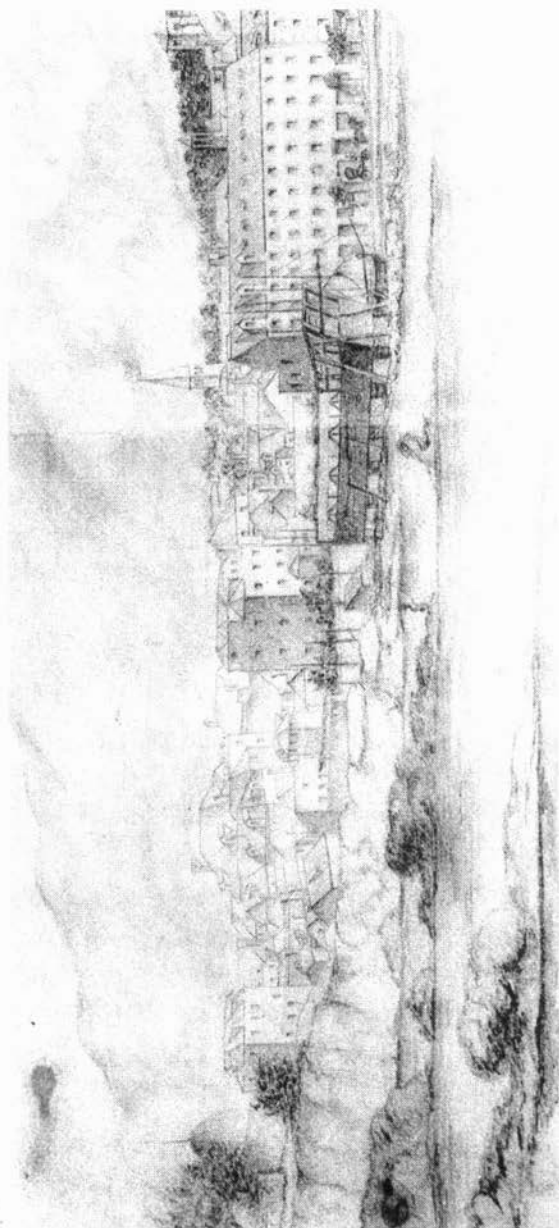
A. Duplančić, Dvije vedute Splita iz prve polovice XIX. stoljeća,
Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 37/1995, str. 639-652.

Sl. 7. G. B. Giovannizio, Dio Lučca s gatom Jurja Polo, 1788.

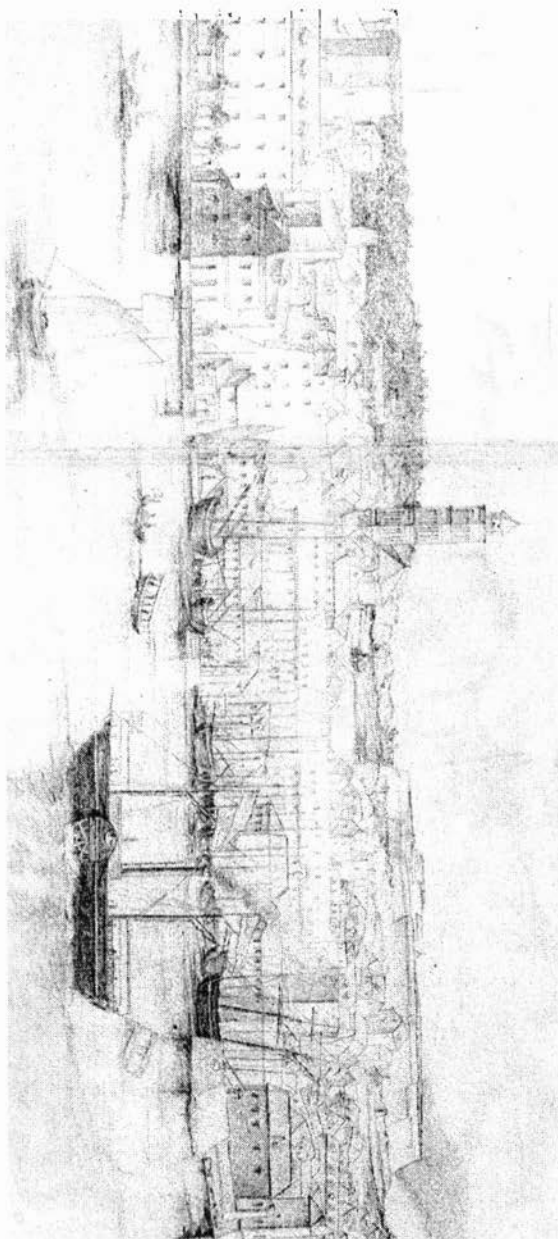

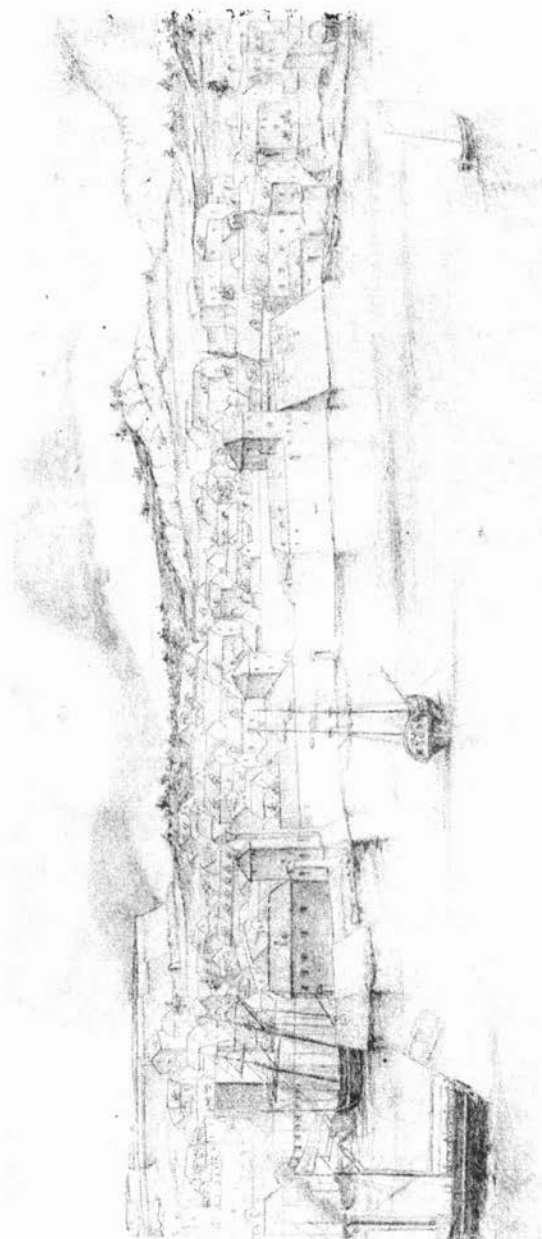
Sl. 8. F. Bratanić, Splitska luka, oko 1850.

Sl. 9. Zapadni dio splitske luke na Bratanićevu crtežu iz oko 1850.

Sl. 10. Središnji dio splitske luke na Brataničevu crtežu iz oko 1850.

Sl. 11. Istočni dio splitske luke na Bratanićevu crtežu iz oko 1850.

*Arsen Duplančić: TWO VEDUTAS OF SPLIT FROM THE
FIRST HALF OF THE 19th CENTURY*

S u m m a r y

This article deals with a water colour painting from about 1820, and the Split harbour drawing by Franjo Bratanić from about 1850, which were partly known, but interesting for the perceiving the urban development of Split. First painting is not dated but can be put between 1817 and 1821. It is nearly identical to Antun Barač's painting from 1818, having only the difference in presenting a part of the coastline from the town's citadel, namely from the house of the Selebens to the church of St. Francis (Sv. Frane). Actually at Barač's painting at that very place can be seen houses and a neglected Marmont park. Otherwise at our aquarelle we can see the town walls whose removing was ordered by Marmont in 1807, so it gives us the insight of how it looked like before the removal. Second painting is undated drawing by pencil, made by Split doctor and painter Franjo Bratanić. That painting can be dated about 1850 i. e. before the building of barracks in the fortress of Gripe. Besides, this paper deals with a plan for a part of Lučac where Juraj Polo wanted to build an embankment in 1788.